

Юридична природа та правові підстави обмеження правосуб'єктності юридичних осіб

Апаров Андрій Миколайович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.06.2024	Право	347.191.2:340.13

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14715020>

Анотація. У статті досліджується правова природа та основи обмеження правосуб'єктності юридичних осіб з урахуванням сучасних підходів законодавства України та міжнародних правових норм. Розглядається роль обмеження правосуб'єктності як інструменту забезпечення правопорядку, захисту інтересів суспільства, громадян і держави. Проаналізовано поняття правосуб'єктності юридичної особи, її складові елементи, а також шляхи та обставини, за яких ці елементи можуть бути частково або повністю обмежені.

Окремо акцентується увага на законодавчих, судових, адміністративних і договірних підставах для обмеження прав юридичних осіб. Наведено аналіз практичних прикладів застосування обмежень у різних сферах правовідносин, таких як господарські, цивільні, адміністративні та кримінальні. Розглянуто специфіку правового регулювання, зокрема у випадках, коли обмеження є наслідком порушень закону, невиконання зобов'язань чи впливу санкційних заходів.

У статті узагальнюються ключові підходи до формування правових механізмів, спрямованих на збалансування інтересів юридичних осіб, держави та інших суб'єктів права. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання для підвищення ефективності обмеження правосуб'єктності у правозастосовній практиці.

Ключові слова: правосуб'єктність, юридична особа, обмеження правосуб'єктності, правоздатність, дієздатність, законодавчі механізми, судові рішення, адміністративні обмеження, санкції, регулювання правовідносин.

The Legal Nature and Legal Grounds for Restricting the Legal Capacity of Legal Entities

Abstract. The article examines the legal nature and foundations of restricting the legal capacity of legal entities, considering modern approaches in Ukrainian legislation and international legal standards. The role of restricting legal capacity as a tool for ensuring public order and protecting the interests of society, citizens, and the state is analyzed. The concept of the legal capacity of a legal entity, its structural elements, and the circumstances under which these elements may be partially or entirely limited are thoroughly studied.

¹ Професор кафедри права та публічного управління Сумського педагогічного університету імені А.С.Макаренка, доктор юридичних наук, професор, ORCID: 0000-0001-9674-8360

Particular attention is paid to legislative, judicial, administrative, and contractual grounds for restricting the rights of legal entities. The article provides an analysis of practical examples of applying such restrictions in various fields of legal relations, including economic, civil, administrative, and criminal law. The specificity of legal regulation is explored, especially in cases where restrictions result from legal violations, non-fulfillment of obligations, or the imposition of sanctions.

The article summarizes key approaches to developing legal mechanisms aimed at balancing the interests of legal entities, the state, and other subjects of law. Recommendations are proposed to improve legal regulation to enhance the efficiency of restricting legal capacity in legal practice.

Keywords: legal capacity, legal entity, restriction of legal capacity, legal capacity elements, legislative mechanisms, judicial decisions, administrative restrictions, sanctions, regulation of legal relations.

Вступ

Правосуб'єктність юридичних осіб є важливим елементом правової системи, який забезпечує їх здатність виступати учасниками правовідносин, реалізовувати права і виконувати обов'язки у рамках встановлених норм. У сучасному правовому полі юридичні особи виконують значущу роль у розвитку економіки, соціальних відносин і правового регулювання. Проте існують ситуації, коли виникає необхідність обмежити правосуб'єктність юридичних осіб для захисту суспільних інтересів, дотримання правопорядку чи виконання міжнародних зобов'язань.

Обмеження правосуб'єктності може проявлятися у вигляді заборони на певні види діяльності, позбавлення права укласти певні угоди, застосування санкцій або примусового припинення діяльності. Такі заходи можуть бути тимчасовими чи постійними і потребують чіткого регулювання з дотриманням принципів пропорційності, законності та верховенства права.

Дослідження правових підстав для обмеження правосуб'єктності юридичних осіб є надзвичайно важливим з огляду на виклики сучасності, такі як глобалізація, зростання значення транснаціональних компаній, а також необхідність боротьби з економічними злочинами, корупцією та іншими загрозами. При цьому правове регулювання має забезпечувати баланс між публічними інтересами та правами юридичних осіб, що вимагає як теоретичного, так і практичного осмислення.

Метою даної статті є дослідження юридичної природи та правових підстав обмеження правосуб'єктності юридичних осіб, зокрема у контексті українського та міжнародного права. Для досягнення цієї мети поставлено наступні завдання:

Визначити основні елементи правосуб'єктності юридичної особи та їх значення у правовій системі.

Проаналізувати види та форми обмеження правосуб'єктності, їх вплив на діяльність юридичних осіб.

Дослідити правові підстави для обмеження правосуб'єктності, включаючи законодавчі, судові, адміністративні та договірні механізми.

Оцінити особливості застосування обмежень у різних галузях права: господарському, цивільному, адміністративному та кримінальному.

Сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання, спрямованого на підвищення ефективності обмежень правосуб'єктності юридичних осіб з урахуванням сучасних викликів.

Результати статті спрямовані на покращення практики застосування норм права, гармонізацію національного законодавства із міжнародними стандартами, а також на

підвищення прозорості й ефективності правового регулювання правосуб'єктності юридичних осіб.

Результати

Юридична особа одна із основних понять у сфері юриспруденції і має значення для правової системи в умовах глобалізації. Воно є юридичною конструкцією, яка дає можливість суб'єктам правовідносин діяти як носії та виконавці прав та обов'язків. Існує кілька наукових підходів до визначення та розуміння юридичної особи. Кожен із них досліджує це поняття з урахуванням своєї теоретичної основи та методології [3]. Один із таких підходів – конкретно-юридичний. Відповідно до цього підходу, юридична особа розглядається як самостійний об'єкт права, що володіє власною волею та інтересами, відмінною від волі та інтересів його учасників. Цей підхід вважає, що юридична особа має правоздатність, тобто здатність бути суб'єктом прав та обов'язків, а також самостійно брати участь у правовідносинах.

У фізичних осіб, як прямо зазначено у законі [1], може бути обмежена як правоздатність, так і дієздатність. Що стосується юридичних вказується лише можливість обмеження.

Стосовно фізичних осіб обмеження правоздатності означає неможливість набуття суб'єктивних прав і обов'язків. Відсутність дієздатності тягне за собою неможливість набуття прав і виконання обов'язків своїми діями.

Щодо обмеження дієздатності Зеліско А.В. звертає увагу на увагу на важливі моменти:

1) обмежити дієздатність можна лише у випадках, коли право реалізується, а обов'язок має виконуватися активними діями зобов'язаної особи;

2) обмеження дієздатності можливе, коли вона поділяється з правоздатністю, що продовжує існувати;

3) при обмеженні дієздатності права суб'єкта реалізуються, а обов'язки виконуються діями інших осіб, які мають можливість самостійного прийняття рішень;

4) дієздатність завжди обмежується у примусовому порядку (незалежно від волі особи). Добровільна відмова від реалізації права відмовою від не є дієздатністю.[0, с.73]

Від правоздатності та дієздатності фізичних осіб правосуб'єктність юридичних осіб відрізняється двома основними моментами:

1) у юридичних осіб правоздатність і дієздатність виникають одночасно.

У фізичних осіб, за загальним правилом, спочатку виникає правоздатність, а згодом і дієздатність. І лише в окремих випадках можуть виникати одночасно. Наприклад, право бути обраним депутатом Верховної ради з 21 року (ст. 76 Конституції України), оскільки до вказаного віку реалізувати це право через інших осіб не можна;

2) дії від імені юридичної особи тих осіб, які призначені уповноваженими органами юридичної особи (тобто дії одноосібного виконавчого органу чи представників), є діями самої юридичної особи. При цьому в юридичних осіб можлива примусова заміна виконавчого органу, уповноваженого виступати від імені юридичної особи (на ліквідаційні комісії (ліквідаторів) за умови примусової ліквідації, на тимчасових або конкурсних керуючих, на тимчасові адміністрації кредитних організацій). Така заміна можлива лише за ліквідації юридичних осіб чи запровадженні щодо них спеціальних режимів діяльності (зокрема оподаткування). І тут дії юридичних не можуть бути визнані самостійними.[5, с.210]

Фізичні особи можуть діяти лише через представників. При цьому дії через законних представників, які призначаються незалежно від волі фізичної особи, не визнаються самостійними діями фізичних осіб.

Як і в фізичних осіб, правоздатність юридичних обмежується у випадках, коли вони не можуть набувати прав і обов'язків (*Vida, I.C., & Moroşteş, A. (2018)*). [0, с.90]

Наприклад, «Про банки і банківську діяльність» кредитні організації що неспроможні здійснювати банківські операції через діючих від імені посередників, які є кредитними організаціями (крім здійснення переказів коштів за дорученням фізичних осіб без відкриття банківських рахунків). І тут обмежується їх можливість укладання посередницьких договорів (правоздатність), а чи не здатність їх укладати своїми діями (дієздатність). Можливість здійснювати банківські операції своїми діями (через органи чи уповноважених представників) за кредитною організацією зберігається. [6]

Є обмеженням правоздатності юридичної особи встановлення додаткових умов (обов'язків) для реалізації прав як елементів правосуб'єктності у вигляді отримання згоди іншої особи. Зокрема, унітарне підприємство як носій права господарського відання немає права розпоряджатися нерухомим майном без згоди власника. Тому, перш ніж зробити угоду, вони мають отримати згоду власника. Саму угоду вони здійснюватимуть самостійними діями через одноособовий виконавчий орган чи представника.

Реалізація правоздатності юридичної особи може пов'язуватися з виконанням обов'язків щодо неї іншими особами. Так, до оплати 50 відсотків акцій товариства, розподілених серед його засновників, акціонерне товариство не має права здійснювати угоди, не пов'язані з його засновниками, тобто в даному випадку обмеженням правоздатності самого акціонерного товариства буде його обов'язок забезпечити сплату 50 відсотків статутного капіталу засновниками. (Закон України «Про акціонерні товариства») [7]

Обмеженням дієздатності юридичних осіб є випадки, коли вони реалізують права та виконують обов'язки через дії інших осіб чи через органи, відповідно обумовлені і призначені державою незалежно від волі юридичної особи (застосовується метод субординації).

Так, у певних випадках оподаткування провадиться через податкові агенти (Податковий кодекс України). Однак перерахування відповідних податків до бюджету є обов'язком самих податкових агентів, оскільки у разі невиконання суми податку недоїмка стягується з них, а не з платників податків (п.8 ст.45, ст.46, ст.47 Податкового кодексу України). Відповідно це є обмеженням дієздатності платників податків. [8]

Таким чином, правоздатність юридичних осіб обмежується у тих випадках, коли для них виключається можливість придбання або виникнення певних прав та обов'язків або можливість набуття прав обумовлюється попереднім виконанням відповідних обов'язків.

Під обмеженням дієздатності юридичних осіб при запровадженні спеціальних режимів їх діяльності розуміється або законодавче покладання виконання обов'язки на інших осіб (наприклад, зі сплати податків на податкового агента) або примусова заміна органу, уповноваженого виступати від імені юридичної особи (наприклад, на ліквідаційні комісії (ліквідатора), на конкурсних управителів, на тимчасові адміністрації).

Людина має права, які можуть бути обмежені ні за її власним бажанням, ні відповідними законодавчими актами, це природні права, наприклад свобода совісті. Інша ситуація у юридичної особи. По суті, у неї немає таких прав, які б не можна було обмежити установчими документами чи законодавством.

Адже, як зазначають (*Barnes, A. J., Bowers, T., & Metzger, M. B. (2016)*) правоздатність юридичної особи може бути обмежена:

- 1) Установчими документами,
- 2) Законодавчими актами. [9]

Правосуб'єктність юридичної особи може бути обмежена установчими документами. У разі таке обмеження здійснюється самими учасниками юридичної особи у вигляді прийняття відповідного рішення її вищим органом управління. Результат досягається шляхом встановлення вичерпного переліку видів діяльності, що дозволяються для даної юридичної особи, або шляхом встановлення заборони на здійснення якихось її видів.

Окремими законодавчими актами може бути встановлено обмеження правоздатності як некомерційних, так і комерційних юридичних осіб, які спеціально створені або створюються для здійснення окремих видів діяльності: банки, страхові організації, біржі, охоронні організації тощо. Таке обмеження правоздатності із боку закону деяких видів юридичних проводиться з урахуванням змісту своєї діяльності. Воно здійснюється або шляхом дозволу займатися тією чи іншою діяльністю лише певним юридичним особам, або, навпаки, шляхом заборони юридичним особам, зазначеним законодавством, займатися певними видами діяльності. (*Darchieva, L. V. (2019)* [10; с.11])

Правосуб'єктність юридичної особи може бути обмежена законодавством також у випадках, якщо вона є іноземною юридичною особою, в країні можуть бути визначені території, на яких діяльність підприємств з іноземною участю обмежується або забороняється, виходячи з необхідності забезпечення національної безпеки.

Тут можна навести приклад положення відповідно до якого на території Казахстану не можуть діяти іноземні нотаріальні контори та деякі інші організації.[11, с.60]

Практично у всіх джерелах, що стосуються правосуб'єктності та її елементів, велика увага приділяється питанню спеціальної та загальної правосуб'єктності. Цивільний кодекс не містить визначення зазначених термінів, а також поєднання слів загальна чи спеціальна правоздатність (правосуб'єктність, дієздатність).

Найчастіше це робиться для розкриття та розмежування правосуб'єктності комерційних та не комерційних суб'єктів. Тут можемо процитувати (*Ghafur, J., Sadzali, A., & Rishan, I. (2023)*) «Прийнято виділяти загальну (універсальну) та часткову (спеціальну, цільову) правоздатність юридичних осіб. Сенс цього поділу в наступному: маючи універсальну правоздатність, організації вправі займатися будь-якими, не забороненими законодавчими актами видами діяльності. Таке право (а, отже, і універсальна правоздатність) мають усі комерційні організації, за винятком державних підприємств».[12]

Думки авторів, щодо правосуб'єктності комерційних, некомерційних осіб, і навіть юридичних із позицій аналізованих понять різні.

Так, наприклад, Мілаш В. С. вважає, що «юридичні особи мають спеціальну правосуб'єктність» При цьому, обстоюючи свою позицію, вона підкреслює, що це стосується будь-яких юридичних осіб.[13]

Таку категоричну позицію більшість авторів не підтримує. Найбільш поширеною є інша точка зору. Тут інтерес представляє позиція Ментух Н. та Шевчук О. Так, з одного боку, вони пишуть, що правоздатність юридичних передбачається обмеженою, з іншого, наголошують, що Цивільний кодекс, слідуючи загальним сучасним тенденціям розвитку цивільного законодавства, закріпив майже за всіма комерційними юридичними особами загальну правоздатність[15].

Цієї ж позиції дотримується Габріадзе М.Р., він пише що правоздатність некомерційних організацій є спеціальною тоді як, «комерційні юридичні особи, як правило, мають загальну і рівну правоздатність». При цьому автор наголошує на важливій деталі щодо застереження «як правило» Він, зауважує, що такі комерційні юридичні особи як підприємства є суб'єктами зі спеціальною правоздатністю. [16, с.65]

Є думка, що ні спеціальної, ні загальної правосуб'єктності насправді не існує. Так як у юридичних осіб, з одного боку є можливість здійснювати різні види діяльності з іншого, вибір діяльності все ж таки обмежений певними рамками. На підставі цього можна говорити про універсальну правосуб'єктність.

Загалом погляди сучасних науковців на правоздатність можна розбити на 3 основні групи:

- юридичні особи мають спеціальну правоздатність;
- комерційні юридичні особи мають (як правило) загальну правоздатність, а - некомерційну спеціальну;
- юридичні особи мають універсальну правосуб'єктність.[17]

Але якщо у перших двох групах висловлювалася позиція щодо всіх юридичних осіб, то остання передбачає класифікацію юридичних осіб на тих у яких правоздатність спеціальна і тих, у кого вона загальна. В даному випадку постає питання, з якої підстави цю розбивку слід проводити? За допомогою віднесення до комерційних чи не комерційних осіб, поділ проводити не правильно. Як було чітко помічено Ящишак О.Р., в повному обсязі комерційні особи мають загальну правосуб'єктність.[18; с.38]

На підставі аналізу законодавства, а також робіт науковців, єдино вірним є віднесення до спеціальної або загальної правосуб'єктності на підставі закріплення її в статуті. За загальним правилом за господарськими товариствами та підприємствами закріплюється загальна правоздатність, але вона може бути змінена на спеціальну за допомогою внесення обмежень встановлюваних, або шляхом встановлення вичерпного переліку видів діяльності, що дозволяються для даної юридичної особи, або шляхом встановлення заборони на здійснення якихось її видів.

Не комерційні організації, як і державні підприємства, мають спеціальну правосуб'єктність. Оскільки законодавством передбачено вимогу вказувати в установчих документах цих юридичних предмет і мети їх діяльності, спеціальна правосуб'єктність досить змістовно описана (*Mignanelli, Nicholas (2024)*): Організації зі спеціальною правоздатністю - це, як правило, суб'єкти мети, їх існування визначено необхідністю досягнення цієї мети або здійсненням діяльності, тому права таких організацій обмежені.[19]

До організацій метою яких не є отримання прибутку, або до суб'єктів зі спеціальною правоздатністю належать некомерційні організації.

Некомерційні організації, як зазначають (*Zozulyak, Olga I.; Kovalyshyn, Oleksandr R.; Gryshko, Uliana P.(2019)*)можуть створюватися задля досягнення соціальних, культурних, наукових, освітніх, благодійних, управлінських цілей;

- захисту прав, законних інтересів громадян та організацій;
- вирішення спорів та конфліктів;
- задоволення духовних та інших потреб громадян;
- охорони здоров'я громадян, охорони навколишнього середовища, розвитку фізичної культури та спорту;
- надання юридичної допомоги, а також в інших цілях, спрямованих на забезпечення суспільних благ та благ своїх членів (учасників).[20]

Цілі діяльності некомерційних організацій визначаються установчими документами.

Некомерційна організація може займатися підприємницькою діяльністю лише доти, оскільки це відповідає її статутним цілям.

Законодавчими актами можуть встановлюватися обмеження підприємницької діяльності некомерційних організацій окремих організаційно-правових форм.

Держава здійснює контроль за діяльністю некомерційних організацій, і якщо в ході заходів щодо перевірки тієї чи іншої некомерційної організації будуть встановлені факти неодноразового вчинення угод, що виходять за межі предмета та цілей діяльності, визначеної її статутом, то діяльність організації «може бути простою». У разі зупинення діяльності некомерційної організації їй забороняється займатися діяльністю, передбаченою установчими документами. Припиняється також її право користуватися банківськими рахунками, за винятком розрахунків за трудовими договорами, відшкодування збитків, завданих внаслідок її діяльності, та сплати штрафів.

Якщо протягом встановленого терміну зупинення діяльності некомерційна організація усуває порушення, що стали підставою для зупинення її діяльності, то після закінчення зазначеного терміну некомерційна організація відновлює свою діяльність. У разі неусунення некомерційною організацією порушень органи прокуратури мають право звернутися до суду із заявою про її ліквідацію.

Висновки

Отже, юридична природа та правові основи обмеження правосуб'єктності юридичних осіб є ключовими аспектами їхньої ролі в правовій системі. Правосуб'єктність охоплює здатність юридичної особи мати права та обов'язки, здійснювати діяльність, укладати договори та взаємодіяти в правовому полі. Однак у певних обставинах держава може ввести обмеження на ці можливості, що обумовлюється необхідністю захисту громадського інтересу, прав окремих громадян або інших суб'єктів права.

Обмеження правосуб'єктності повинні бути виправданими та відповідати принципам пропорційності й законності. Важливо, щоб держава забезпечила рівновагу між правами юридичних осіб і суспільними інтересами, аби уникнути надмірного впливу на їхню діяльність.

Обмеження правосуб'єктності можуть мати різний характер. Вони можуть виникати внаслідок правових санкцій за порушення норм законодавства, зокрема антимонопольних або податкових законів. Також ці обмеження можуть бути наслідком встановлення спеціальних вимог до певних видів діяльності, таких як ліцензування або сертифікація, або мати на меті запобігання конфлікту інтересів.

Важливо також враховувати правові основи для введення обмежень правосуб'єктності. Основними джерелами таких обмежень є конституційне, адміністративне, господарське та кримінальне право. Конституційне право визначає загальні принципи й межі обмеження прав юридичних осіб, тоді як адміністративне право регулює процедури їх застосування.

Особливу увагу слід приділяти обмеженням, пов'язаним із банкрутством і ліквідацією юридичних осіб. У таких випадках обмеження спрямовані на захист інтересів кредиторів і забезпечення справедливого розподілу активів. Важливо також дотримуватися прав працівників у разі припинення діяльності підприємства.

Необхідність чіткого правового регулювання обмежень правосуб'єктності юридичних осіб є важливою для практики правозастосування. Ефективне законодавче регулювання сприяє запобіганню зловживанням, забезпечує правову визначеність і прогнозованість для учасників економічних відносин. Це, своєю чергою, сприяє стабільності правової системи та створює сприятливі умови для розвитку бізнесу.

Таким чином, дослідження юридичної природи та правових підстав обмеження правосуб'єктності юридичних осіб допомагає усвідомити важливість збалансованого правового регулювання, яке дозволяє забезпечити належний захист суспільних інтересів і дотримання прав юридичних осіб у їхній господарській діяльності.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n437>
2. Гарагонич О.В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.04. Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України» НАН України. Київ, 2020. 466 с. С.65-66.
3. Зеліско А.В. Правосуб'єктність підприємницьких юридичних осіб приватного права: доктринальний аналіз. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2016. Вип. 5, т. 1. С.71-76.
4. Vida, I.C., & Moroşteş, A. (2018). Clarifications on the legal terminology in the constitutional court jurisprudence. *Journal of Legal Studies*, 21(35), 88–94.
5. Зозуляк О.І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права : теоретичний та практичний аспекти: дис. ... доктора юрид. наук.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
7. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>
8. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
9. Barnes, A. J., Bowers, T., & Metzger, M. B. (2016). *Business Law the regulatory environment: concepts cases*. Irwin.
10. Darchieva, L. V. (2019). Broaden the grounds for limitation of capacity. *Notary Pract. Bull.* 3, 110–116.
11. Ментух Н., Шевчук О. Захист прав споживачів фінансових послуг: досвід України та Європейського Союзу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 1. Т. 2. С. 58–62.
12. Ghafur, J., Sadzali, A., & Rishan, I. (2023). Political Parties as Legal Entities: An Academic Debate. *KnE Social Sciences*, 8(9), 423–430. <https://doi.org/10.18502/kss.v8i9.1335>
13. Мілаш В. С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія. Харків : ХНУМГ. 2014. 227 с.
14. Гуцуляк В. К. Договір про спільну діяльність як дієвий інструмент післявоєнної відбудови та відновлення об'єктів інфраструктури України. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 36–43. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2022.2.5>
15. Ментух Н., Шевчук О. Корпоративний секретар у системі управління акціонерним товариством: зарубіжний досвід правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. Господарське право і процес. № 1. 2017. С. 83–87.
16. Габріадзе М.Р. Особливості цивільно-правового регулювання спільної діяльності. *Право і суспільство*. 2020. №. 3. С. 62–67. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.9>
17. Yedilkhan, D., Bektemyssova, G.U. 2016. Identifying similar business process models. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology* 91(1): 152-157.
18. Ящищак О.Р. Методологічні основи систематизації законодавства України про фінансові послуги. *Адвокат*. No10(121). 2010. С. 36-40.
19. Mignanelli, Nicholas, The Legal Tech Bro Blues: Generative AI, Legal Indeterminacy, and the Future of Legal Research and Writing (May 27, 2024). 8

- Georgetown Law Technology Review 298, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4844195>
20. Zozulyak, Olga I.; Kovalyshyn, Oleksandr R.; Gryshko, Uliana P.. Comparative and Legal Analysis of the Legal Entities System of Ukraine and the European Union. Journal of Advanced Research in Law and Economics, [S.l.], v. 9, n. 8, p. 2921-2932, dec. 2019. ISSN 2068-696X. Available at: <<https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4164>>. Date accessed: 07 jan. 2025. doi: [https://doi.org/10.14505//jarle.v9.8\(38\).42](https://doi.org/10.14505//jarle.v9.8(38).42).